

Alicja Bujala
Danuta Bazylińska¹

„Jaki zawód? Jaka szkoła?”
– program zajęć z orientacji zawodowej
w gimnazjum

Każdy z nas na pewno nie jeden raz spotkał człowieka niezadowolonego ze swojej pracy. Kogoś, kto nie znosi swojej profesji, robi coś, do czego nie ma zdolności i czego po prostu nie cierpi. Każdy pewnie zetknął się z ekspedientką, dla której obsługa kolejnego klienta jest torturą, z kierowcą autobusu opryskliwie odnoszącym się do pasażerów czy z urzędnikiem, który nie lubi ludzi i traktuje interesantów jak intruzów. Gdy rozejrzemy się uważnie, możemy zauważyć, że nie wszyscy ludzie są zadowoleni z wykonywanej pracy. A spędzają w niej przecież wiele lat swojego życia.

Obecna sytuacja społeczno-ekonomiczna naszego kraju stawia przed ludźmi duże wyzwania. Podejmowane decyzje nabierają szczególnego znaczenia. Dotyczy to także planowania przyszłej drogi zawodowej. W związku z pojawieniem się na rynku pracy problemu bezrobocia i wciąż rosnącym tempem życia nikogo nie stać na przypadkowe wybory zarówno ze względów ekonomicznych (koszty edukacji i przekwalifikowania), jak i z uwagi na wysokie koszty emocjonalne (frustracja, niezadowolenie, brak pewności siebie i poczucia własnej wartości).

Czy można temu zaradzić? Jak dobrze wybrać przyszłość? Jak pomóc młodemu człowiekowi, by zdecydował w zgodzie ze sobą, ale bez oderwania od społecznych realiów? Te pytania od lat towarzyszą pedagogom, wychowawcom i rodzicom. Dziś nabierają wyjątkowego znaczenia.²

Musimy pamiętać o tym, że od 2004 roku jesteśmy członkiem Unii Europejskiej. Mamy więc możliwość zaistnienia na rynkach pracy w Europie. Warto zapoznać się z dokumentem *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele dla edukacji do roku 2010*, w którym europejscy ministrowie edukacji wyznaczyli sobie następujące cele ogólne:

1. Edukacja w Europie osiągnie najwyższy poziom i będzie uznawana za wzór dla całego świata pod względem jakości i dostosowania do potrzeb.
2. Systemy edukacji w Europie będą na tyle porównywalne, że umożliwią obywatelom swobodną mobilność i korzystanie z różnorodnych ofert kształcenia.
3. Kwalifikacje, wiedza i umiejętności zdobyte w każdym kraju UE będą uznawane w całej Unii w pracy zawodowej i dalszym kształceniu.

¹ Alicja Bujala, pedagog szkolny, nauczyciel języka rosyjskiego w Zespole Szkół Gimnazjalnych i Ponadgimnazjalnych we Włosieniu; Danuta Bazylińska, pedagog szkolny w Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Sulikowie.

² Krawczyk L., Kulpa A., Maicka M., *Orientacja zawodowa. Przewodnik nauczyciela gimnazjum i szkoły podstawowej*, Warszawa 1999, s. 7.

4. Wszyscy Europejczycy niezależnie od wieku będą mieli możliwość uczenia się przez całe życie.
5. Dla wspólnych korzyści Europa będzie otwarta na współpracę z innymi regionami i powinna stać się tym miejscem, które najchętniej wybierają studenci, nauczyciele akademicy i naukowcy z innych regionów świata.³

Proponowane cele są wspaniałe, a ich realizacja umożliwi szeroki rozwój zawodowy. Jednak w naszym kraju, gdzie sytuacja zmienia się powoli, nie będzie łatwo je zrealizować. Dlatego też trzeba jak najwcześniej podjąć odpowiednie działania, aby choć w części ułatwić naszej młodzieży zdobycie dobrego przygotowania zawodowego i kwalifikacji, które pozwolą jej być konkurencyjną na europejskim rynku pracy. Wiąże się to z nauczeniem młodych ludzi właściwego planowania kariery zawodowej: wyboru szkoły, zawodu, miejsca pracy. Działania takie trzeba podjąć jak najwcześniej, jednak największa potrzeba w tej dziedzinie występuje w gimnazjum, gdyż to tu właśnie uczniowie decydują, do jakiej szkoły pójść i jak dalej potoczy się ich droga zawodowa. Trzeba umożliwić im dobre poznanie siebie oraz możliwości przed nimi stojących, aby mogli podjąć trafną decyzję zawodową i szkolną. I to jest właśnie główny cel orientacji zawodowej na tym etapie kształcenia, którego realizacją postanowiliśmy się zająć, gdyż obie jesteśmy pedagogami szkolnymi w gimnazjach. Jako efekt naszej współpracy powstał prezentowany w dalszej części program zajęć z orientacji zawodowej w gimnazjum *Jaki zawód? Jaka szkoła?*

W dziedzinie poradnictwa zawodowego bardzo istotna jest potrzeba współpracy nauczyciela gimnazjum i rodziców w aspekcie wyboru przez uczniów zawodu i ścieżki edukacyjnej. Celem oddziaływań powinno być nie tylko dostarczenie rodzicom potrzebnych informacji, ale także rozbudzenie refleksji dotyczącej przyszłości zawodowej dziecka, kształcenie umiejętności rozpoznawania zainteresowań dziecka i stymulowanie jego wszechstronnego rozwoju. Chcąc osiągnąć powyższy cel, pracę z rodzicami należy rozpoczynać już od pierwszej klasy gimnazjum, systematycznie ją kontynuując.

Program zajęć z orientacji zawodowej, który opracowałyśmy, zawiera właśnie zajęcia z młodzieżą i zajęcia z rodzicami. W jego obecnym kształcie przewidujemy jedno spotkanie z rodzicami w każdym roku nauki dziecka. Oczywiście nie wykluczamy możliwości zwiększenia liczby zajęć z rodzicami, jeśli wykażą oni zainteresowanie i taką potrzebę.

Dla uczniów planujemy trzy zajęcia w każdej klasie (jedną lub dwie godziny lekcyjne – w zależności od tematu i potrzeb). Zajęcia oparte są na trzech czynnikach wyboru zawodu, z tym, że w klasie pierwszej chcemy skoncentrować się na poznawaniu siebie, w klasie drugiej – na poznawaniu zawodów i rynku pracy, natomiast w klasie trzeciej, w związku ze zbliżającym się momentem wyboru szkoły, na ścieżkach kształcenia i na podsumowaniu wiedzy o sobie.

Ewaluacja programu (w formie ankiet) przewidziana jest po zakończeniu zajęć w klasie I, w klasie II i na koniec – już pełna – w klasie trzeciej.

³ *Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów*, Część 1 – *Podstawy rozwoju zawodowego młodzieży*, Warszawa 2006, s. 3.

Ostateczne efekty programu będzie można ocenić za dwa lata, kiedy klasy przejdą pełny cykl zajęć. Będzie to czas na wyciągnięcie wniosków i przekonanie się, czy program w proponowanym kształcie się sprawdził.

Szkoły, w których pracujemy, są szkołami wiejskimi. Położone są w odległości kilku kilometrów, ale w dwóch różnych powiatach: zgorzeleckim i lubańskim, w odległości kilkunastu kilometrów od najbliższych miast.

Dużą część młodzieży z naszych szkół pochodzi z dawnych osiedli popegeerowskich, znaczny jest też odsetek bezrobocia wśród rodziców. Nierzadkie są przypadki patologii wśród rodzin (alkoholizm, przemoc, niewydolność wychowawcza, przestępczość). Ma to duży wpływ na naszych uczniów, na prezentowane przez nich postawy i wyznawane poglądy. Bezrobocie w rodzinach stwarza zagrożenie, że dzieci, nie mając odpowiednich wzorców w osobach rodziców, mogą mieć trudności z właściwym zaplanowaniem swojej przyszłości: wyborem zawodu, szkoły, tego, czym chcą się w życiu zająć. Z tego względu tak ważne staje się udzielenie im właściwej, fachowej pomocy, poszerzenie horyzontów myślowych, pomoc w poznaniu siebie, pokazanie możliwości, jakie przed nimi stoją. W tym właśnie chcielibyśmy naszym uczniom pomóc.

Przed rozpoczęciem zajęć przeprowadziłyśmy we wszystkich klasach gimnazjum ankietę, gdyż chcielibyśmy zorientować się, co nasi uczniowie wiedzą na temat planowania kariery zawodowej i czy chcieliby uczestniczyć w zajęciach na ten temat.

Ankietę wypełniło 261 osób z obu naszych gimnazjów. Zawierała ona 10 pytań, w których uczniowie mieli do wyboru odpowiedzi: TAK, NIE lub NIE WIEM (w jednym pytaniu, dotyczącym szkół ponadgimnazjalnych, pojawiła się odpowiedź CZASAMI). W pytaniu 10 należało krótko uzasadnić wybraną odpowiedź. Poniżej przedstawiamy zbiorcze wyniki ankiety.

Nr	Pytanie	TAK	NIE	NIE WIEM
1.	Czy uważasz, że jesteś dobrym uczniem?	168	26	67
2.	Czy masz jakieś specjalne uzdolnienia?	18	57	186
3.	Czy realizujesz swoje zainteresowania?	121	49	91
4.	Czy rozwijasz w szkole swoje uzdolnienia?	131	51	79
5.	Czy znasz swoje mocne i słabe strony?	26	64	171
6.	Czy wiesz, kim chciałbyś / chciałybyś zostać?	89	172	
7.	Czy rodzice rozmawiają z Tobą o wyborze zawodu?	126	135	
8.	Czy znasz ofertę edukacyjną szkół ponadgimnazjalnych w Twojej okolicy?	67	62	CZEŚCIOWO 132
9.	Czy na lekcjach wychowawczych rozmawiacie o wyborze zawodu, szkoły?	158	103	
10.	Czy chciałbyś / chciałybyś uczestniczyć w zajęciach z doradcą zawodu?	206	24	31

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że ponad połowa ankietowanych uważa się za dobrych uczniów. Ponad 70% nie wie, czy ma jakieś specjalne uzdolnienia. 46,4% uczniów realizuje swoje zainteresowania, blisko 20% nie, a 34,9% nie wie, co może świadczyć o tym, że nie potrafią tych zainteresowań określić. Tylko 10% uczniów zna swoje mocne i słabe strony, zaś 65,5% nie wie (najprawdopodobniej nie rozumieją tych pojęć). 2/3 ankietowanych nie wie, kim chcieliby zostać w przyszłości. Ponad połowa rodziców nie rozmawia z dziećmi o wyborze zawodu. 50,6% uczniów zna częściowo ofertę edukacyjną najbliższych szkół ponadgimnazjalnych, zaś ¼ nie zna jej wcale. Tematyka wyboru zawodu była omawiana na lekcjach wychowawczych wg 60,5% uczniów, pozostali stwierdzają, że nie. Na pytanie o chęć udziału w zajęciach z doradcą zawodowym 78% odpowiedziało, że tak, jako najczęstsze uzasadnienie podając takie odpowiedzi: „bo mnie to interesuje”, „chciałabym dowiedzieć się więcej na ten temat”, „bo to coś nowego”. 9% uczniów nie jest zainteresowanych zajęciami („niepotrzebne mi to”, „sam wiem, co mam robić”). Pozostali (11,9%) nie wiedzą, czy chcieliby. Na pytanie „dlaczego?” odpowiadali m.in.: „nie wiem, co to za zajęcia”, „nie wiem, czy będę mieć czas”, „czy mi się spodoba”.

Wyniki ankiety jasno pokazują, że wiedza u większości uczniów na temat czynników wyboru zawodu jest raczej niewielka. Prawie wszyscy chcieliby uczestniczyć w zajęciach o tej tematyce. Duża liczba dzieci nie może liczyć w tej dziedzinie na rodziców, a sporo także na wychowawców.

Analizując wyniki ankiety doszliśmy do wniosku, że nasza propozycja programu zajęć z orientacji zawodowej powinna być dobrze przyjęta, tym bardziej, że zaplanowałyśmy zajęcia nie tylko z dziećmi, ale i z ich rodzicami. Mamy nadzieję, że rodzice będą mogli po takich spotkaniach służyć swoim pociechom radą i wsparciem w jednym z ważniejszych momentów w ich życiu.

Program zajęć z orientacji zawodowej w gimnazjum **„Jaki zawód? Jaka szkoła?”**

Podstawowe cele programu:

- umożliwienie uczniom poznania siebie: zainteresowań, zdolności, umiejętności,
- uświadomienie związku między poznaniem siebie a decyzjami w sprawie wyboru zawodu,
- zapoznanie uczniów z zawodami, środowiskiem pracy, czynnościami wykonywanymi w danym zawodzie,
- przygotowanie uczniów gimnazjum do podjęcia trafnej decyzji wyboru zawodu i szkoły,
- wyzwolenie aktywności uczniów w kierunku szukania informacji w różnych źródłach,
- zapoznanie z możliwościami dalszego kształcenia oraz rynkiem pracy,
- wypracowanie umiejętności planowania kariery,
- uświadomienie rodzicom ich wpływu na decyzje zawodowe dzieci,
- poinformowanie, jak pomóc dziecku wybrać zawód i szkołę.

Formy realizacji: przeprowadzenie ankiet, praca w grupach, pogadanki i miniwykłady, prezentacja filmów o zawodach.

Uczestnicy: uczniowie wszystkich klas gimnazjum, rodzice uczniów.

Miejsce: Gimnazjum we Włosieniu, Gimnazjum w Sulikowie.

Realizatorzy: Pedagog szkolny, wychowawcy, zaproszeni specjaliści (np. doradca zawodowy z PUP)

Uwagi do realizacji programu:

- przed rozpoczęciem programu – ankieta diagnozująca sytuację w szkole;
- zajęcia w klasie I i II w ciągu całego roku szkolnego, w klasie III – w pierwszym okresie;
- na zakończenie zajęć w każdej klasie w danym roku szkolnym ewaluacja zajęć, pozwalająca określić wiedzę uczniów i rodziców oraz ewentualne poprawki do programu;
- na zakończenie całego cyklu w danej klasie (czyli na koniec I okresu w kl. III) ewaluacja końcowa.

Zajęcia z uczniami			
Klasa	Temat zajęć	Moduł	Cele
I	<i>Poznajemy swoje zainteresowania</i>	1	Po zajęciach uczeń: - zna swoje zainteresowania - rozumie związek między zainteresowaniami a wyborem zawodu
	<i>Poznajemy swoje uzdolnienia i umiejętności</i>	1	Po zajęciach uczeń: - uświadamia sobie, jakie ma uzdolnienia i umiejętności, - potrafi określić swoje mocne strony
	<i>Znaczenie pracy w życiu człowieka</i>	2	Po zajęciach uczeń: - uświadamia sobie potrzebę pracy - wie, że większa część jego życia będzie związana z pracą
II	<i>Zawód a środowisko pracy</i>	2	Po zajęciach uczeń: - rozumie pojęcie „środowisko pracy” - potrafi je określić dla poszczególnych zawodów
	<i>Zawody przyszłości</i>	2	Po zajęciach uczeń: - wie, jakie zawody będą się rozwijać - zdaje sobie sprawę z zanikania niektórych zawodów
	<i>Dokąd po gimnazjum?</i>	3	Po zajęciach uczeń: - zna schemat szkolnictwa ponadgimnazjalnego - potrafi określić szkołę, którą ma wybrać aby uzyskać dany zawód
III	<i>Wiemy już o sobie dużo</i>	1	Po zajęciach uczeń: - potrafi podsumować swoją wiedzę na temat zainteresowań, zdolności i umiejętności - wie, jaki wpływ ma wiedza o sobie na wybór zawodu

	<i>Co to znaczy „poznać swój zawód”?</i>	2	Po zajęciach uczniów: - wie, jakie informacje musi posiadać na temat wybranego zawodu
	<i>Planujemy swoją karierę zawodową</i>	3	Po zajęciach uczniów: - rozumie pojęcie „planowanie kariery” - potrafi zaplanować swoją drogę zawodową - rozumie potrzebę planowania
Zajęcia z rodzicami			
I	<i>Czy znam swoje dziecko?</i>		Po zajęciach rodzice: - potrafią określić zainteresowania i uzdolnienia swojego dziecka
II	<i>Postawy rodziców a wybór zawodu przez dziecko</i>		Po zajęciach rodzice: - wiedzą, jakie mogą być postawy rodziców - wiedzą jaką postawę sami reprezentują - uświadamiają sobie wpływ swojej postawy na wybór zawodu przez dziecko
III	<i>Jak pomóc dziecku dobrze wybrać zawód?</i>		Po zajęciach rodzice: - wiedzą w jaki sposób mogą pomóc dziecku w wyborze zawodu - rozumieją potrzebę takiej pomocy

Wybór zawodu i kierunku kształcenia to bardzo ważna decyzja dla każdego człowieka. Każdy z nas spędza w pracy połowę swojego życia. Jeśli przez tyle lat musi zmagać się z czynnościami, których nie cierpi, nie wpływa to dobrze ani na niego, ani na jego rodzinę. Dlatego też do dokonania dobrego wyboru trzeba się należycie przygotować. Obecnie w szkołach zwraca się coraz większą uwagę na te zagadnienia, ale sytuacja pozostawia jeszcze dużo do życzenia.

Mamy nadzieję, że proponowany przez nas program choć w części wypełni tę lukę i przyczyni się do poprawy sytuacji. Być może dzięki niemu rodzice bardziej zaangażują się w życie szkoły i w sprawy dotyczące ich dzieci, a uczniowie z większą pewnością i wiarą we właściwy wybór podejmą naukę w szkole ponadgimnazjalnej.

Przeprowadzenie pełnego cyklu zajęć pozwoli zweryfikować przydatność tego programu w pracy z młodzieżą. Powinno też umożliwić ustalenie, czy w takiej właśnie formie trafia on do odbiorcy i czy spełnia jego oczekiwania.

Zajęcia przeprowadziłyśmy w maju, czerwcu i w pierwszej połowie września br. głównie w klasach trzecich. Z tego też powodu mogłyśmy dokonać jedynie częściowej ewaluacji programu przy pomocy nieco zmodyfikowanej ankiety, której wyniki przedstawiamy poniżej.

Ankiety wypełniło 103 uczniów klas trzecich gimnazjalnych z obu naszych szkół. Uczestniczyli oni we wszystkich zajęciach przewidzianych dla tej klasy.

Przeprowadziłyśmy w tych klasach spotkania z rodzicami, którzy również zostali poproszeni o wypełnienie krótkiej ankiety ewaluacyjnej. 87% rodziców oceniło przygotowanie prowadzącego do zajęć jako bardzo dobre lub dobre. Większość (76%) stwierdziła, że zdobyła na zajęciach dużo nowych informacji, wszyscy zaś

uważają, że zajęcia takie są potrzebne. Ponadto z luźnych wypowiedzi rodziców po zajęciach wynikało, że zajęciami byli zainteresowani. Ci, którzy mają dzieci w młodszych klasach, zadeklarowali swój udział w zajęciach w następnym roku szkolnym.

Wyniki ankiety dla uczniów pokazały, że młodzież dobrze oceniła zaproponowane jej zajęcia. Około 80% ankietowanych stwierdziło, że program wystarczająco odpowiadał na ich zapotrzebowania i że zostały poruszone wszystkie zagadnienia związane z wyborem zawodu. Połowa uczniów nie miała problemu z wyborem szkoły ponadgimnazjalnej, w czym w znacznym stopniu pomogły im te zajęcia (66% oceniło ich przydatność na 5, 7% na 6). Pozostaje mieć nadzieję, że również w następnych klasach nasz program zajęć zostanie przyjęty równie dobrze.

Bibliografia

- Edukacja zawodoznawcza i edukacja projakościowa w szkole*. Redakcja: Andrzej Krajna, Leszek Ryk, Krystyna Sujak-Lesz, Wyd. CEN UW., MarMar, 2005.
- Krawczyk L., Kulpa A., Maicka M., *Orientacja zawodowa. Przewodnik nauczyciela gimnazjum i szkoły podstawowej*, Wsz PWN, Warszawa 1999.
- Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów*, Część 1 – *Podstawy rozwoju zawodowego młodzieży*, KOWEZiU, Warszawa 2006.
- Materiały dydaktyczne ze Studiów Podyplomowych „*Szkolny Doradca Zawodowy*”, Centrum Edukacji Nauczycielskiej przy Uniwersytecie Wrocławskim, Wrocław 2006.
- Orientacja szkolna i zawodowa w gimnazjum. Rola nauczyciela*, oprac. Jolanta Bednarowska, Warszawa 2000.